

SCHIMBĂRI ALE SCENEI POLITICE ROMÂNESTI ÎN URMA ALEGERILOR LOCALE DE LA 9 FEBRUARIE 1992

This article presents an analysis of the Romanian local elections from February, 9, 1992. The elections returns are compared with the outcome of the general elections from 1990 and with opinion polls conducted in the period between the two elections. The strenght of competing parties is assessed and the changes in the balance of forces are pointed out. Special emphasis is given to the analysis of regional differences in party performance. Since new parties in Romania do not have yet stable and clearly established groups of supporters, the article offers a first image about the emerging social and demographic differences between supporters of various political forces and about the characteristics of the present Romanian electorate.

Reînvierea sociologiei electorale în România

Sociologia electorală, ca ramură a sociologiei politice care cercetează factorii determinanți ai comportamentului electoral din cadrul unei populații, a cunoscut o dezvoltare importantă în România dintre cele două războaie mondiale. Această tradiție a fost însă întreruptă timp de o jumătate de secol.

Revista „Sociologia Românească”, în numărul său din noiembrie — decembrie 1937, avea să publice probabil ultima analiză sociologică a ultimelor alegeri libere care au avut loc în România înainte de instaurarea regimurilor totalitare. Este vorba de studiul lui C. Enescu, „*Semnificația alegerilor din decembrie 1937 în evoluția politică a neamului românesc*”.

Într-o lucrare¹ din 1991 consacrată analizei alegerilor parlamentare din 1990, IRSOP a republicat acest studiu din dorința de a așeza renașterea actuală a sociologiei electorale în relație de continuitate firească și dorită cu tradițiile sale autentice.

¹ P. Dateulescu, K. Liepell (editori), *Renașterea unei Democrații: Alegerile din România de la 20 mai 1990*, București, IRSOP, 1991, p. 145 — 175.

În perioada scurtă care s-a scurs de la ultimele alegeri generale s-a produs și o oarecare înviorare în domeniul analizei comportamentului electoral al populației din România².

Reluarea acestui domeniu presupune însă și observarea tendințelor actuale care s-au conturat în sociologia electorală din democrațiile occidentale.

În prezent există două tipuri de cercetare electorală: geografia electorală și psihosociologia comportamentului electoral individual. Geografia electorală inițiată acum 80 de ani în Franța de A. Siegfried³ se numește astăzi ecologie politică. Ea încearcă să explice comportamentul electoral al unei populații cu ajutorul caracteristicilor culturale, istorice și sociale ale entităților spațiale în care trăiește populația respectivă. Pentru aceasta ea utilizează atât procedee de corelație statistică, cât și de cartografiere.

Reprezentantul actual cel mai de seamă al acestei direcții de cercetare este sociologul și politologul francez de origine română Mattei Dogan⁴.

Datorită caracterului secret al votului individual, ecologia politică este obligată, din punct de vedere metodic, să lucreze cu date agregate. În schimb, orientarea psihosociologică se bazează pe cercetări asupra unor eșantioane naționale de alegători potențiali sau reali; de exemplu după ieșirea din secțiile de votare, încearcă să stabilească relații dintre trăsături sociodemografice și psihologice ale votanților și opțiunile acestora pentru diferite partide politice.

Ambele direcții de cercetare au înregistrat progrese importante în ultimii ani, atât în privința orientărilor de principiu, cât și a procedeelelor de investigație. Inițial, geografia electorală „suprapunea” în mod simplu caracteristicile de morfologie socială peste distribuția voturilor dintr-o comunitate încercând să găsească „coincidențe” cu ipoteză valoroasă explicativă. Astăzi acest demers a fost înlocuit prin procedeele matematice extrem de sofisticate ale ecologiei politice. Tot astfel, orientarea psihosociologică a trecut de la modelul îngust al votantului, văzut doar ca exponent al unui partid, la modelul alegătorului autonom și reflexiv ale cărui decizii se formează în cadrul unor interacțiuni complexe dintre datele ambientale și cele ale personalității individuale.

Dar cea mai importantă concluzie care se impune în prezent este necesitatea îmbinării celor două direcții în vederea cunoașterii aprofundate a comportamentului electoral. Pe baza experienței sale de cercetare

² Vezi lucrările: P. Câmpeanu, A. Combes, M. Berindei, *România înainte și după 20 mai*, București, Edit. Humanitas, 1991; N. Manolescu, *Dreptul la normalitate: discursul politic și realitatea*, București, Edit. Litera, 1991; Studiile pertinente pe această temă publicate de S. Brucan, I. Mărginean, A. Teodorescu, în perioada 1990 — 1992; D. Sandu, *Artile culturale ale României*, în „Sociologie Românească”, serie nouă, nr. 3 — 4, 1990, p. 295 — 396.

³ A. Siegfried, *Tableau politique de la France de l'Ouest sous la III-e République*, Paris, A. Colin, 1913.

⁴ Mattei Dogan este director la CNR din Franța și autor a numeroase cărți și articole despre comportamentul de vot la electoratul francez.

empirică a opiniilor și atitudinilor electoratului românesc, IRSOP pledează pentru o abordare pluridisciplinară integrată a comportamentului electoral.

Alegerile locale din februarie 1992 și diferențierea scenei politice românești

Alegerile locale pot fi analizate din două perspective, ca vot pentru eficiența primăriilor și ca bilanț intermediar al „marii politici”. Prima perspectivă are consecințe politice directe. Cea de-a doua, permite un diagnostic al raportului de forțe și al opțiunilor posibile cu care se confruntă diversele partide.

La 9 februarie 1992, cetățenii s-au prezentat la urne pentru a alege primarii localităților și consilierii propuși pe lista diverselor partide sau alianțe politice. Au candidat însă și numeroși independenți.

Rezultatele luptei pentru cucerirea primăriilor nu ne oferă o imagine reală a atractivității diferitelor partide, întrucât în alegerea primarului s-a votat și candidatul ca persoană, nu numai partidul care l-a propus. De aceea, prezenta analiză se concentrează asupra voturilor obținute de partide la listele de consilieri. Astfel devin posibile unele comparații cu alegerile generale de la 20 mai 1990 și cu rezultatele sondajelor realizate în perioada dintre alegeri.

Schimbări de teme în climatul preelectoral

La 20 mai 1990, în fața electoratului a existat o temă centrală cu contururi clare și cu un consens foarte larg — schimbarea vechiului sistem politic și economic și protejarea populației în fața consecințelor secundare ale schimbării.

În alegerile locale, votul a fost puternic afectat de un climat general de frustrații și îngrijerare față de apariția unor probleme sociale complexe, aproape paralizante: secul prețurilor la produse și servicii, scăderea nivelului de trai, lipsurile alimentare, nesiguranța locului de muncă, diminuarea legalității și escaladarea corupției, ezitățile în reforma rurală și sentimentul dominant de teamă că situația va continua să se înrăutățească. Un sondaj IRSOP realizat la sfârșitul lui 1991 arăta că mai mult de jumătate din populație aprecia condițiile de viață proprii ca fiind „la fel de proaste” sau „mai proaste” decât cu doi ani în urmă.

Campania electorală a fost considerată plicticoasă, cu sute de candidați necunoscuți care s-au perindat prin presă și televiziune. Dar au existat totuși și câteva situații mai palpitate, îndeosebi în dialogurile directe dintre candidații la postul de primar în marile orașe, iar în final s-au înregistrat semnale politice semnificative privind capacitatea partidelor de a-și mobiliza propriul lor electorat.

*Partidul „Non-votanților” a fost mai puternic decât
partidul câștigător*

Electoratul României numără în prezent 16,4 milioane persoane. Dar un indiciu suplimentar al frustrațiilor electorale a fost cota scăzută de participare la vot. Fiecare al treilea a stat acasă. Probabil că și prevederea Legii electorale care a obligat alegătorii să voteze numai în localitatea de domiciliu a contribuit la absenteism. Proporția non votanților a fost de 35 la sută, mai mare decât proporția simpatizanților pentru oricare din partidele aflate în cursă.

Dar prezența la urne a înregistrat variații teritoriale foarte mari. În județele cu preponderență etnică maghiară și în nordul Moldovei, participarea a depășit 70%, în timp ce în Muntenia și Oltenia ea a scăzut sub media de 65%.

Cercetările de sociologie electorală au arătat că în alegerile normale, prezența la urne este de regulă mai crescută în rîndul persoanelor care fac parte din diverse organizații sociale, etnice sau profesionale⁵. Dar afluxul electoral al etnicilor maghiari se explică și prin faptul că maghiarii au considerat probabil, într-o măsură mai mare decât românii, că rezultatele alegerilor locale vor afecta situația grupului lor etnic în ansamblul său.

Prezențe reale și prezențe simbolice pe scena politică

La începutul anului 1992, pe scena politică românească existau formal 130 de partide. La intrarea în campania pentru alegerile locale au mai apărut, în plus, numeroase alianțe naționale sau locale care au redus oferta electorală la 89 de formațiuni. Dar numai 13 formațiuni politice au obținut peste 1 la sută din voturi.

Singurele partide care par a avea o bază reală de susținători sînt cele afirmate la alegerile legislative — FSN, PNL, PNTCD, UDMR, PER, PSDR, PUNR, MER, PDAR — la care se mai adaugă Partidul Republican, fost aliat al PUNR la alegerile de la 20 mai 1990 și trei partide ceva mai noi: PL-AT, PAC și PRM. La alegerile locale, aceste formațiuni au reușit să obțină peste 90 la sută din voturi, fiind urmate de categoria independenților, care a obținut peste 7 la sută din voturile valabile.

Ca și la alegerile din mai 1990 în care au concurat 75 de partide, dar numai 9 au intrat în Parlament, și la alegerile locale partidele mici, cu orientări și ambiții interferente, și-au dovedit totala neputință întrucît alegătorii nu au încredere în capacitatea unui partid mic de a governa, nici măcar pe plan local.

Schimbări în raportul de forțe

Alegerile locale au produs o schimbare profundă a hărții politice față de 1990⁶.

⁵ M. Curtis, *Comparative Government and Politics: An introductory Essay in Political Science*, Harper and Row, New York, 1968, p. 113.

⁶ Pentru prezentarea și analiza comparativă a rezultatelor alegerilor de la 20 mai 1990 în funcție de geografia socială și economică a țării, precum și de caracteristicile sociodemografice ale votanților vezi lucrarea Institutului Român pentru Sondarea Opiniei Publice, *Re-nașterea unei Democrații. Alegerile din România de la 20 Mai 1990*.

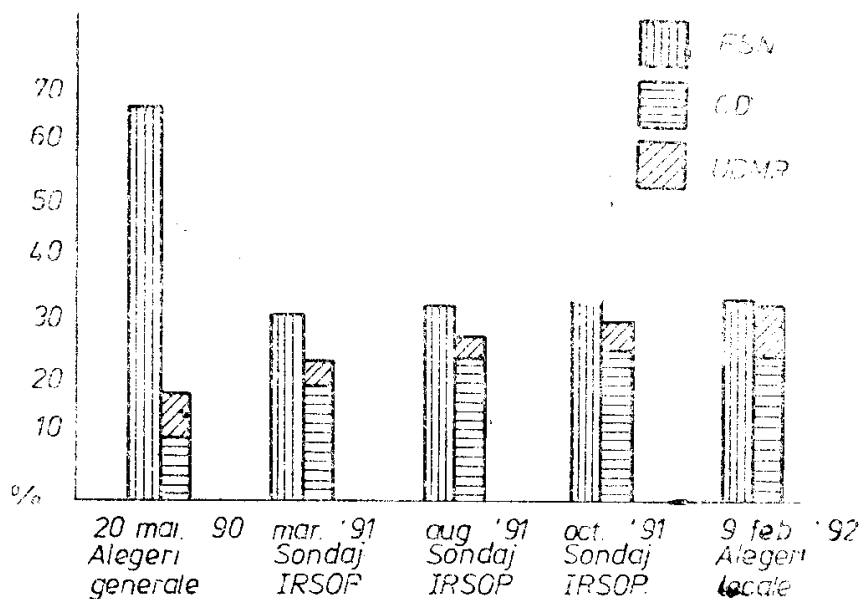
Schimbarea cea mai pregnantă a fost pierderea de către partidul de guvernământ a majorității absolute și propulsarea alianței partidelor de opoziție — Convenția Democratică — ca a doua forță politică după Front.

Față de 1990, FSN a pierdut jumătate din simpatizanți trebuind să se mulțumească la alegerile locale cu numai 33,6 la sută din voturile exprimate. În realitate însă prăbușirea a fost mai mare dacă avem în vedere că la alegerile legislative din 1990 Frontul obținuse în total 9 089 217 din voturi, iar la alegerile locale nu mai avea decât 3 261 154. În acest bilanț negativ se află probabil și pierderi determinate de schimbări generaționale, mobilitate teritorială și, mai ales, de neparticipare la vot a unei părți a fostului electorat frontist. Dar pierderea masivă a simpatizilor s-a produs acum un an și nu la alegerile locale. Încă din martie 1991, sondajele IRSOP creditau Frontul cu numai 31 la sută din voturi, iar în septembrie 1991, după puciul din fosta URSS și ultima mineriadă, el înregistra 34 la sută. Cu acest rezultat obținut în alegerile locale, spațiul de manevră al Frontului s-a îngustat mai puțin decât era de așteptat.

În mod paradoxal, majoritatea electoratului dezamăgit nu a alunecat într-o singură direcție, ci s-a fărâmițat în toate părțile.

Cu 24,3 la sută din voturi Convenția Democratică a înregistrat un succes demonstrând că blocul opoziției a fost perceput ca o entitate politică de sine stătătoare, înprospătată față de partidele componente.

DIAGRAMA EVOLUȚIEI FSN ȘI CD ÎNTRE CELE DOUĂ ALEGERI (GENERALE — LOCALE) POST-TOTALITARE

Relativul echilibru înregistrat la 9 februarie 1992 este evident că se datorează într-o măsură mai mare căderii Frontului decât creșterii CD (de altfel reală, dar nu decisivă). Din această perspectivă cele 10 luni cuprinse între mai 1990 și martie 1991 se pare că au determinat și configurat, în cea mai mare măsură actualul raport de forțe. Violențele din 13 — 15 iunie 1990, declanșarea reformei economice cu sacrificiile sale,

manifestările de populism, rigiditate și reticență reformistă ale majorității parlamentare și-au adus o contribuție desigur greu de individualizat și de cuantificat, dar, foarte probabil, reală.

În virtutea unor interese proprii, unele dintre partidele care compun Convenția Democratică au candidat atît sub formă unită, cît și în mod separat.

UDMR, deși membru al Convenției, a obținut 7 la sută din voturi pe liste separate, iar alți parteneri de coaliție au mai obținut și ei separat cam 1,4 la sută din voturi.

Din punct de vedere electoral, Convenția trebuie să se mulțumească cu cît a obținut în expresie unită sub formă de Convenție. Dar din punct de vedere politic, forța ei este mai mare, întrucît, practic, ea se sprijină în total pe 32,7 la sută dintre cei care s-au prezentat la urne. Dacă alianța opoziției rămîne întregă, forța ei ar putea să crească. Dar mai devreme sau mai tîrziu orice cartel politic se confruntă cu o criză de coeziune internă declanșată de împărțirea între partidele participante a meritelor și beneficiilor rezultate din lupta comună.

Pentru FSN și CD, din punct de vedere al calculului politic pur, potențialul actual de coaliții posibile include PDAR cu 7,9%, independenții cu 7,3%, PUNR cu 4,9%, MER cu 2,2%, PNL-AT cu 2,0%, PRM, cu 1,6%, PR cu 1,3% și alte partide și alianțe cu 6,5% din voturile obținute în alegerile locale.

La bilanțul pozitiv al Frontului trebuie făcută și mențiunea că pe baza sistemului de calculare a mandatelor prevăzute de Legea electorală, decalajul dintre numărul de mandate obținute de Front și de Convenție este mult mai mare în favoarea Frontului decît decalajul dintre voturile obținute de cele două formațiuni.

Din perspectiva ecologiei politice, la alegerile locale s-au accentuat o serie de tendințe configurate cu prilejul alegerilor generale. Frontul a avut un succes mai mare în zonele rurale și în regiunile cu industrializare redusă, în cele cu urbanizare mai scăzută și cu populație mai vîrstnică. În schimb, opoziția s-a dovedit mai atractivă în zonele cu populație mai tină și caracterizate printr-un grad mai mare de industrializare și urbanizare.

Deosebiri regionale

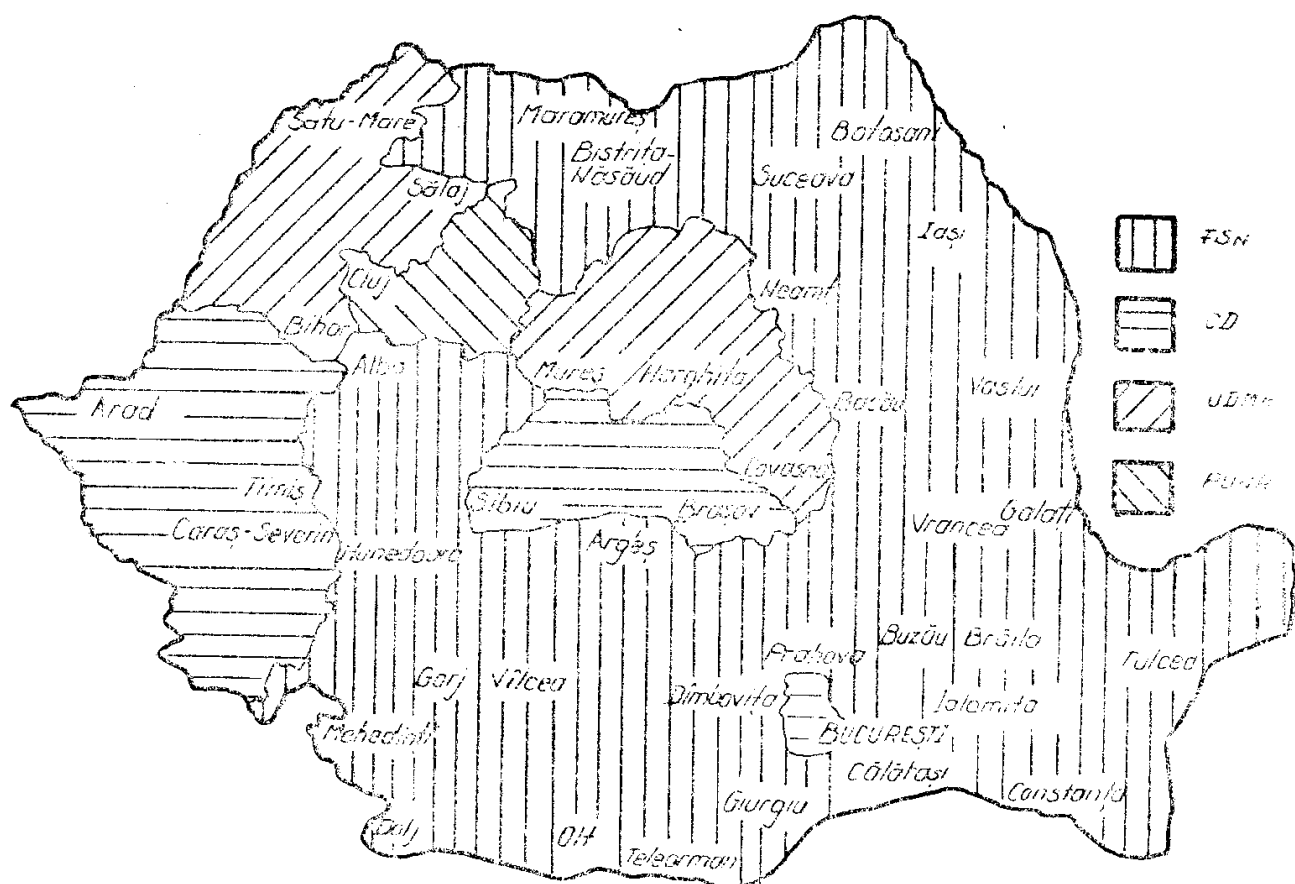
În ansamblu, Frontul a înregistrat supremația în 28 de județe. UDMR în 6, Convenția Democratică în 5, iar PUNR într-un singur județ (Cluj).

În provinciile istorice exterioare lanțului carpatic, scena politică a rămas dominată de FSN: Moldova (40,4%), Muntenia (43,4%), Dobrogea (31,1%) și Oltenia (44,4%). În aceeași zonă Convenția Democratică a obținut între 20,3 – 26,6% din voturile exprimate.

În Banat, cele mai multe voturi (40,6%) au fost obținute de Convenția Democratică, iar FSN a fost susținut de 26,6% dintre cei care s-au prezentat la urne.

În Crișana-Maramureș și Transilvania s-au impus UDMR, urmat de FSN și de Convenția Democratică.

Așadar, harta politică se împarte clar în două zone mari, separate de lanțul Munților Carpați.

Partidele care au obținut cel mai mare număr de voturi pentru consiliile locale

Zona extracarpatică cuprinde 24 județe în care Frontul este preponderent. Dar în această zonă politică compactă, capitala este dominată de Convenție.

Zona intracarpatică cuprinde 16 județe dintre care 6 câștigate de UDMR, 5 de Convenție, 4 de FSN și unul de PUNR.

În timp ce în zona extracarpatică compusă din Moldova, Muntenia, Dobrogea și Oltenia Frontul este de 2 ori mai puternic decât Convenția, în regiunea intracarpatică, a Transilvaniei, Banatului și Crișanei, Convenția și UDMR sînt de 2 ori mai puternice decât Frontul.

Această „regionalizare” politică este probabil rezultatul cel mai spectaculos. Se întîmplă rar ca alegeri locale să producă o restructurare atît de amplă a geografiei electorale statornicită de alegerile parlamentare.

Noii câștigători

Alături de FSN și CD, alegerile de la 9 februarie au propulsat pe podium politic PDAR și PUNR.

PDAR ocupă poziția a treia în 18 județe din zona extracarpatică (Botoșani, Buzău, Călărași, Constanța, Dimbovița, Dolj, Galați, Giurgiu, Gorj, Ialomița, Iași, Mehedinți, Neamț, Olt, Tulcea, Vaslui, Vâlcea, Vran-

cea). În aceste regiuni, votul pentru agrarieni reprezintă probabil o reacție moderată împotriva FSN a unei părți a electoratului rural nemulțumit de mersul reformei agrare sub guvernarea Frontului și atras de pragmatismul rural al PDAR.

Al doilea, PUNR a câștigat alegerile în Cluj și are majoritatea simpatizanților în 7 județe din nord-vestul și centrul țării, unde predomină partidele componente ale CD și UDMR (Bihor, Cluj, Covasna, Maramureș, Mureș, Satu-Mare, Sălaj). Câștigul local semnificativ obținut de PUNR trebuie văzut în corelație cu rezultatele înregistrate de opusul său maghiar UDMR. Cele două forțe, deși antagoniste, își datorează reciproc atât supraviețuirea, cât și creșterea forței politice. Întrucât singura sursă a întăririi lor este ascuțirea conflictului etnic din Ardeal, ambele partide sînt interesate să-l mențină⁷.

Stabilitate sau mișcare între partide?

Bilanțul alegerilor locale confirmă mobilitatea interpartinică redusă semnalată de sondajele de opinie din ultimul an. Față de 1990, FSN a pierdut 5 820 063 voturi, iar împreună cu MER și cu alte partide, pierderea s-a cifrat la 6 254 855 de voturi.

Potrivit sondajelor IRSOP, după alegerile legislative, intenția de migrare spre alte partide a fost mai pronunțată la alegătorii FSN decît la cei ai partidelor care compun actuala Convenție deși formațiunile care compun cartelul opoziției au rate foarte diferite de loialitate partinică a corpului lor de susținători. În mod semnificativ însă, grupurile care se desprind nu migrează într-o singură direcție, ci se împrăștie în toate părțile spectrului politic.

Dezamăgiții Frontului întăresc mai mult partidele din afara Convenției Democratice dar și partidele Convenției au reușit să atragă simpatizanți din tabăra fostului electorat frontist.

Perpetuarea vechilor frontiere conflictuale și geneza bastioanelor politice ale partidelor

În marile orașe și în regiunile industriale, confruntarea politică între Front și Convenție a fost mai puternică datorită echilibrului mai mare dintre cele două forțe.

Liniile conflictuale și taberele concurențiale continuă să fie mai pregnante în zonele de mare concentrare urbană, îndeosebi în București, decît în orașele mici și în zonele rurale.

Bilanțul alegerilor locale evidențiază mai clar decît alegerile generale tendința, deocamdată timidă, a partidelor de a se fortifica în anumite medii sociale. Astfel, FSN s-a ținut mai bine în mediul rural decît în mediul urban, în timp ce Convenția Democratice a avut un succes mai substanțial în municipii și orașele mai mari decît în sate. În orașele medii și mici, raportul de forțe este egal.

⁷ Vezi Siiviu Brucan, *Spectrul Politic Românesc în Preajma Alegerilor Legislative*, „Adevărul”, 25 martie 1992.

*Democrații politice între grupuri demografice
și sociale*

Sondajele preelectorale ale IRSOP ne-au familiarizat deja cu o serie de deosebiri sociale și demografice între simpatizanții Frontului și ai Convenției.

Frontul este în egală măsură atractiv pentru femei și pentru bărbați, dar în rândul simpatizanților Convenției ponderea bărbaților este mai mare decât a femeilor.

Susținătorii Convenției cuprind o pondere mai mare a tineretului decât electoratul FSN, iar linia de demarcație politică între generații se situează în jurul vârstei de 34 de ani.

În rândul muncitorilor industriali și a funcționarilor cu studii medii, Frontul și Convenția se află la paritate, dar FSN are aderenți mai mulți în rândul țăranilor și al locuitorilor rurali.

Nivelul de pregătire școlară al electoratului CD este mai crescut decât cel al electoratului FSN. Majoritatea simpatizanților Convenției au absolvit cel puțin liceul, în timp ce majoritatea aderenților Frontului au un nivel de pregătire școlară sub-liceal.

Aceste diferențe nu au însă un caracter foarte pregnant. Ele sugerează deocamdată doar unele tendințe fluide pe linia cristalizării unor electorate specifice diverselor partide politice. Din această cauză, scena politică românească se află încă în faza în care partidele nu își cunosc potențialul de alegători, nu dispun de electorate stabile și clar conturate, iar în aceste condiții sînt posibile mișcări în toate direcțiile.

Ce predicții pot fi făcute în această privință?

Structura socială actuală a României cuprinde circa 40 la sută muncitori într-o industrie etatizată, 28 — 29 la sută țărani în cea mai mare parte împrăștiată recent și sub 20 la sută lucrători în sfera serviciilor aflate încă într-o fază incipientă de privatizare.

Absența unor schimbări mai importante în structura socială și în caracterul economiei împiedică apariția unor clivaje sau diferențieri sociale capabile să creeze polarizări politice. În consecință, partidele nu au posibilitatea de a crea programe alternative pentru a-și atrage simpatii stabile din partea unor segmente distincte de populație.

Deocamdată singurul clivaj care tinde să se configureze în România este cel care desparte populația mai înstărită, cu un potențial mai mare de resurse materiale și intelectuale, de populația mai puțin înstărită și mai lipsită de resurse. Prima categorie este mai orientată spre schimbare, reformă, privatizare, pătrunderea capitalului străin, încurajarea liberei întreprinderi și eliminarea filosofilor egalitariste, iar cea de a doua categorie înclină mai puternic spre menținerea stărilor de lucruri tradiționale⁸. Întreaga viață politică și perspectivele evolutive ale partidelor politice se află prinse între aceste două tendințe.

PETRE DATCULESCU, ALEXANDRU I. BEJAN,
MIHAI DUMITRU, GARBIS OIHANISIAN

⁸ Aceste tendințe s-au conturat cu claritate în mai multe studii realizate de IRSOP în 1992.